

analizu njihove strukture i ono što je mnogo važnije analizu posledica koje je zločin imao za ceo kraj. Zločinom su redefinisane društvene i privredne uloge i obeležene žigom traume. Svaku žrtvu pri tome vratio je iz bezličnog sveta brojeva u prostor ličnog, porodičnog i društvenog okruženja.

Dr Radosav Tucović nam je ovom knjigom ukazao u kojoj meri sagledavanje jednog zločina mora biti slojevito i višedimenzionalno: od sudbine žrtava i njihovih porodica, preko šireg konteksta ratnih dešavanja, do pitanja odgovornosti onih koji su zločin počinili. Posebno mesto u tom procesu zauzima kultura sećanja pošto način na koji pamtimo zločine govori ne samo o prošlosti, već i o društvu u kojem živimo. Zločin u selu Skela je u velikoj meri postao važan sinonim i simbol otpora i stradanja i time značajan element kolektivnog sećanja i jedan od osnova za izgradnju lokalnog i nacionalnog identiteta. Knjiga Radosava Tucovića pokazuje da je upravo precizno, kritičko i odgovorno istraživanje najpouzdaniji put ka dostojanstvenom sećanju. Ona nas podseća da je zadatak istoričara ne samo da beleži prošlost, već da joj na objektiv i nepristran način vrati ljudsko lice i time omogućujući da tragedije i žrtve ne budu zaboravljene.

Ljubinka Škodrić

POLAND AND YUGOSLAVIA IN THE 20TH CENTURY, Editors Bojan Dimitrijević, Agnieszka Skura, Paweł Wawryszuk, Bydgoszcz, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, 2026, 384.

Poslednjih godina, istraživanje političkih, kulturnih i društvenih odnosa između Poljske i Jugoslavije se brzo razvija, što je olakšano saradnjom između akademskih centara u Poljskoj i Srbiji. Primer ovog partnerstva je zajednički istraživački projekat koji od 2013. godine sprovode Institut za istoriju i međunarodne odnose Univerziteta Kazimira Velikog iz Biłgościa (UKW) i Institut za savremenu istoriju (ISI) iz Beograda.

Ova knjiga je rezultat ove saradnje i deveta publikacija u seriji. Ona kombinuje rad istraživača iz Poljske i zemalja koje su nastale nakon raspada Jugoslavije, posebno Srbije i nastavlja dugogodišnju seriju publikacija koju vode UKW i ISI. Sadrži dvadeset šest članaka koji istražuju različite aspekte poljsko-jugoslovenskih odnosa u 20. veku.

Prvi odeljak, „Pre Drugog svetskog rata“, obuhvata šest članaka posvećenih poljsko-jugoslovenskim odnosima u međuratnom periodu i

ranije. Tomaš Jacek Lis (UKW) predstavlja Muhameda Kulenovića, Skenderovog brata, koji je poticao iz porodice bosanskih begova sa niskim prihodima. Autor ističe njegove veze sa Poljskom, posebno tokom studija na Akademiji likovnih umetnosti u Krakovu i njegov kasniji rad u Lubartovu i Lublinu. Milutin Živković (ISI) analizira učešće muslimana iz Stare Raške u Prvom svetskom ratu, prateći njihove sudbine od službe u srpskoj vojsci do borbi u redovima osmanske vojske na Galicijskom frontu. Jaroslav Durka (Univerzitet u Kališu) razmatra ranije neobjavljeni izveštaj poljskog diplomate Tadeuša Grabovskog iz 1924. godine, vredan izvor informacija o Kraljevini SHS u to vreme i ilustraciju percepcije poljskih diplomata o mlađoj Jugoslaviji. Miloš Žikić (ISI) predstavlja izveštaje jugoslovenske vojsne obaveštajne službe iz druge polovine 1930-ih koji procenjuju poljsku vojsku i njen vojni potencijal. Pjotr Goldin (Univerzitet u Kališu) analizira prikaz jugoslovenskog obrazovnog sistema u poljskoj obrazovnoj štampi međuratnog perioda, ukazujući na sličnosti u naporima za modernizaciju obe zemlje. Ilija Kukobat (ISI) razmatra razvoj vazdušnog saobraćaja između Poljske i Jugoslavije, prikazujući faze te saradnje, od prvih veza do osnivanja nacionalnih avio-kompanija LOT i JAT.

Drugi odeljak, „Drugi svetski rat“, sadrži pet članaka o istoriji Poljske i Jugoslavije tokom rata. Tadeuš Volša (UKW) analizira rad eminentnog hrvatskog patologa, profesora Eduarda Miloslavića sa Univerziteta u Zagrebu, koji je aktivno učestvovao u istraživanju Katinskog masakra od 1943. do 1952. godine, doprinoseći saznanjima o njegovom toku i počinocima. Ratimir Milikić (ISI) predstavlja funkcionisanje britanske obaveštajne agencije SOE u Jugoslaviji pre i tokom rata, upoređujući njene aktivnosti sa aktivnostima iste organizacije u okupiranoj Poljskoj. Boris Tomanić (ISI) razmatra koncepte centralnoevropskih i južnoevropskih federacija koje je razvila Velika Britanija tokom rata, uključujući planove za Poljsko-čehoslovačku konfederaciju i Balkansku uniju, koji su imali za cilj da uravnoteže uticaj Sovjetskog Saveza i Nemačke. Radosav Tucović (ISI) upoređuje položaje i aktivnosti viših SS i policijskih rukovodilaca u Generalnom guvernamanu i u okupiranoj Srbiji, analizirajući njihove strukture, zadatke i osoblje u kontekstu nemačke okupacione administracije. Rade Ristanović (ISI) upoređuje poreklo i razvoj poljskog i jugoslovenskog pokreta otpora, ističući sličnosti u njihovoj organizaciji i razlike koje proističu iz različitih političkih i društvenih uslova.

Treći deo knjige, „Posle Drugog svetskog rata“, okuplja 10 članaka koji prikazuju razvoj poljsko-jugoslovenskih odnosa u posleratnom dobu. Vladimir Lj. Cvetković (INIS) analizira prikazivanje posleratne Poljske u beogradskoj štampi 1945. godine, otkrivajući kako su proces državne rekonstrukcije, teritorijalnih i društvenih promena i formiranje novog političkog poretka doživljavani u Jugoslaviji. Ivana Pantelić i Ljubinka Škodrić (ISI) razmatraju saradnju između ženskih organizacija u Poljskoj i Jugoslaviji, pre svega Poljske ženske lige i jugoslovenskog Antifašističkog fronta žena, u kontekstu Međunarodne demokratske federacije žena i posledice sukoba. Pavel Vavrišuk (UKW) upoređuje reakcije komunističkih vlasti u Poljskoj i Jugoslaviji sa nominacijama za kardinale Stefana Višinjskog i Alojzija Stepinca 1952. godine, pokazujući politički značaj ovih događaja. Aleksandar Simonovski (Institut za nacionalnu istoriju) predstavlja sudbinu grčke dece evakuisane u Poljsku nakon Grčkog građanskog rata, fokusirajući se na aktivnosti Državnog obrazovnog centra u Šćećinu između 1952. i 1960. godine. Miomir Gatalović (ISI) analizira odnose između Saveza komunista Jugoslavije i Poljske ujedinjene radničke partije u kontekstu Trećeg kongresa PURP 1959. godine, naglašavajući uticaj ideoloških faktora i tenzije Hladnog rata. Luka Filipović (ISI) razmatra odnose između konzervativnih i reformističkih trendova unutar komunističkih partija u Evropi, ističući uloge Poljske i Jugoslavije u ovom ideološkom rivalstvu 1960-ih i 1970-ih. Nikola Mijatov (ISI) analizira reakciju jugoslovenske štampe na atentat na papu Jovana Pavla II 1981. godine, skrećući pažnju na propagandna tumačenja ovog događaja u kontekstu odnosa Jugoslavije sa Poljskom i Vatikanom. Andžej Zaćminjski (UKW) predstavlja kako su obavestajne službe Narodne Republike Poljske interpretirale intervenciju Varšavskog pakta u Čehoslovačkoj 1968. godine. Bojan Dimitrijević (ISI) opisuje akcije Jugoslovenske službe bezbednosti protiv poljskog konzulata u Zagrebu između 1972. i 1991. godine, otkrivajući mehanizme nadzora i kontrole koji su korišćeni u odnosima između dve socijalističke države. Nebojša Stambolija (ISI) analizira političke i ekonomske odnose između Poljske i Jugoslavije 1989. godine, ističući značaj posete Raifa Dizdarevića

Varšavi kao predsednika Predsedništva SFRJ u kontekstu demokratskog prodora Poljske.

Četvrti odeljak, pod nazivom „Sport, nauka, umetnost“, obuhvata pet interdisciplinarnih članaka koji istražuju različite dimenzije poljsko-jugoslovenskih odnosa, od sporta i nauke do umetnosti i kulture. Nemanja Mitrović (ISI) analizira razvoj fudbalske saradnje između Poljske i Jugoslavije između 1945. i 1990. godine, pokazujući kako je sport, posebno fudbal, postao sredstvo politike i propagande u socijalističkim državama. Dragomir Bondžić (ISI) predstavlja 21 poljskog stranog člana Srpske akademije nauka i umetnosti (SANU) i razmatra njihov doprinos razvoju naučne i umetničke saradnje između Poljske i Srbije. Joana Šćutkovska (UKW) se bavi prijemom jugoslovenske kinematografije u Poljskoj, analizirajući izveštaj poljske ambasade u Beogradu iz 1973. godine o stanju u jugoslovenskoj filmskoj politici i njenom značaju za međunarodni imidž zemlje. Agnieszka Skura (UKW) upoređuje društvene stavove prema smrtnoj kazni u Poljskoj i zemljama bivše Jugoslavije, ističući postojanost autoritarnih obrazaca i složenost debata o pravu, pravdi i sećanju u postsocijalističkom kontekstu. Knjiga se završava člankom Barbare Marije Gavenke (UKW), koji je posvećen izložbi „Pozorište života“ prikazanoj 2012. godine u Centru za savremenu umetnost u Torunju. Autorka razmatra doprinos srpskih umetnika, uključujući Marinu Abramović i Branka Miljkovića, i analizira značaj tela i performansa u savremenoj umetnosti.

Tekstovi predstavljeni u ovoj knjizi nisu samo rezultat dubinskog istraživanja, već i važan korak ka popularizaciji znanja o Poljskoj, Jugoslaviji i njihovim međusobnim odnosima. Ovaj tematski zbornik odražava dugogodišnju i plodnu poljsko-srpsku saradnju, razvijenu kroz individualna istraživačka interesovanja autora, koji kombinuju različite metodološke i tematske perspektive. Ovaj višeslojni pristup, iako naizgled heterogen, zapravo je jedna od najvećih prednosti publikacije, jer omogućava predstavljanje složenosti poljsko-jugoslovenskih odnosa u širokom istorijskom, društvenom i kulturnom kontekstu.

Nebojša Stambolija